

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-220-3-24>

Olena Khytra

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at Department
of Public Management and Administration
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*

REGIONAL DEVELOPMENT THROUGH THE PRISM OF SYNERGETICS

Summary

The aim of the study is to substantiate the synergy of regional development, which characterizes the evolution path of a complex regional system under the influence of changing factors of internal and external environment. There are strong arguments about the feasibility of using synergetic methodology to understand the preconditions, alternative directions and expected effects of regional development. The meaning of the concepts «region», «regional system» and «regional development» is revealed on the basis of post-classical understanding of the evolution logic of complex systems that have the ability to self-organization. Heterogeneity of regional systems, the presence of imbalances

in economic growth, asymmetry of regional development has been considered as basic prerequisites for the emergence of the synergy effect from the interaction of different regions and cooperation of their individual elements. Through the prism of synergetics, the relationship between globalization and regionalization trends in the modern world has been considered, which, in turn, gives rise to the phenomena of regional and global synergy. Regional development should be managed on the basis of activating the internal potential of the territory, permanent improvement of spacious and temporal combinations of productive forces, establishing democratic relations between regional authorities, business representatives and local people, as well as a clear understanding of the place and role of the regional system in the national economy, European integration associations and globalization processes. The practical significance of the results is the possibility of improving regional policy through a deeper study of the internal potential of regions, alternative ways of their evolution after passing the «bifurcation points» and choosing the optimal attractive goal, taking into account the heterogeneity of regions and assessing their participation in interregional associations of different levels.

Вступ

Сьогодні конкуренція між локаціями (регіонами) стає важливішою та інтенсивнішою, ніж конкуренція між окремими державами, а отже, забезпечення високого рівня локального економічного розвитку стає одним зі стратегічних пріоритетів для урядів [1, с. 12]. У сучасному взаємозалежному глобалізованому світі регіони стали драйверами національної та міжнародної конкурентоспроможності, а з прогресивним територіальним плануванням пов'язують чималі сподівання про достаток, подолання закоренілих просторових дисбалансів, а також поступове поширення демократичних прав [2, с. 14]. Як стверджує Т.Л. Кльоба, традиційні погляди на завдання регіональної політики – забезпечити збалансований, комплексний, рівномірний і гармонійний сталий розвиток регіонів – стають все більше відірваними від реальних процесів швидкого зростання міжрегіональних, а особливо внутрішньорегіональних диспропорцій [3, с. 47]. Відповідно, виникає потреба у нових теоретико-методологічних і прикладних підходах до стимулювання економічного розвитку регіонів в умовах тісного переплітання процесів глобалізації та регіоналізації.

Питанням регіонального розвитку присвячено чимало досліджень українських вчених. Зокрема, І.О. Ліщинський окреслив напрями розвитку нового регіоналізму [1; 2], охарактеризував чинники, на яких ґрунтується концепція локального економічного розвитку [4], виконав порівняння традиційного та локального (регіонального) підходів до розвитку територій [5], а також розглянув теоретичні підходи до розуміння сутності глокалізації та фрагментації [6]. Н.С. Ліба [7] систематизувала основні теорії й парадигми регіонального розвитку.

М.П. Бутко і Р.В. Тульчинський [8] доводять доцільність використання системного, інституціонального, ситуаційного та синергетичного підходів як наукового підґрунтя методології становлення нового регіоналізму. О.І. Зварич [9] обґрунтовує концептуальні основи розвитку регіонів як центрів створення знань. Д.І. Коломийчук [10] аналізує концептуальні підходи до дослідження розвитку господарських систем в умовах глобалізації та регіоналізації.

Висвітленню концепцій регіонального розвитку присвятила своє дослідження І.З. Савчин [11]. Ю.В. Волинчук [12] розкрила сутність і характерні ознаки синергетичного ефекту, що виникає в результаті функціонування регіону як складної системи. Еволюція концептуальних засад ендегенно-орієнтованого розвитку регіонів розглядається у статті Т.Л. Кльоби [3]. Г.В. Возняк [13; 14] доводить, що вектор розвитку регіону має бути орієнтований на забезпечення саморозвитку шляхом активізації внутрішніх потенційних можливостей. В.З. Запужляк [15] зробив висновок, що регіоналізація на глобальному рівні відображає регіональне структурування глобального простору. Л.М. Бухаріна [16] розробила принципи стратегічного управління з урахуванням впливу процесів самоорганізації регіональної соціально-економічної системи. С.О. Радзієвська [17] обґрунтувала необхідність використання системно-синергетичного підходу в дослідженні інтеграційних процесів та структурної взаємозалежності регіоналізації і глобалізації у світовому господарстві.

Л.Є. Сімків та У.Я. Андрусів [18] охарактеризували шляхи регулювання диспропорційності економічного зростання регіонів України. Особливості виникнення ефекту агломерації розглядаються у публікаціях таких вчених, як І.М. Писаревський, О.В. Димченко, В.Т. Семенов, Т.В. Іщенко, І.Л. Железнякова [19], А.В. Степаненко і А.А. Омельченко [20]. У.С. Алейнікова [21] дослідила роль соціального капіталу в регіональному розвитку. О.І. Гонта [22] обґрунтовує доцільність застосування синергетичного підходу до формування політики транснаціоналізації економіки регіонів.

Разом з тим, методологія дослідження регіонального розвитку потребує удосконалення з огляду на ускладнення внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування регіональних систем, появу в них нових складових і механізмів їх взаємодії, а також з урахуванням переосмислення ролі регіонів у процесах глобалізації світової економіки.

Розділ 1. Особливості синергетичного трактування регіонального розвитку представниками різних наукових шкіл

Генезис наукової думки відносно причин, особливостей, напрямів розвитку регіонів базується на теоретико-методологічних концепціях та дослідженнях різних наукових шкіл. Відрізняючись за фундаментальними підходами, теорії пропонують різні механізми впливу

на стан територій з урахуванням розміщення економічних об'єктів, їх взаємодії із зовнішнім середовищем, партнерства на місцевому рівні, людського потенціалу та ін. [7, с. 141] (рис. 1). Якщо неокласичний напрям акцентує увагу на довготермінових аспектах міжрегіональної мобільності чинників виробництва, що мав би зумовлювати конвергенцію регіонального розвитку, то кейнсіанські моделі більшою мірою досліджують аспекти кумулятивного розвитку, пов'язаного з ефектом масштабу [5, с. 58].

На нашу думку, досить потужний інструментарій для вивчення передумов, перспектив і наслідків регіонального розвитку пропонує синергетика, в якій ідея розвитку ґрунтується на багатоваріантності, альтернативності шляхів еволюції, а також на нелінійності – випадковості вибору напрямку (шляху) руху в момент біфуркації (у точці розгалуження) [23, с. 216]. Відтак, розвиток будь-якої системи набуває системного характеру саме завдяки незворотності, спрямованості та закономірності [24, с. 19]. Розвиток може відбуватися як в еволюційній, так і революційній формах; імпульсом і двигуном процесу розвитку є внутрішні та зовнішні протиріччя системи [25, с. 45].

А. Маршалл свого часу опублікував дослідження щодо «Концентрації спеціалізованих виробництв в окремих районах», виокремивши економічні структури, які «часто можуть бути стійкими завдяки концентрації безлічі схожих малих бізнесів у певному місці» [26]. Сучасні дослідники відзначають обґрунтування А. Маршаллом синергетичного ефекту для поблизу розташованих підприємств завдяки впливу таких факторів, як: доступ до постачальників ресурсів та кваліфікованих кадрів з відповідними знаннями та досвідом; обмін знаннями, досвідом та інноваціями [27, с. 169].

Французький вчений Ф. Перру в науковій праці «Економічний простір: теорія і застосування» [28] запропонував концепцію «полюсів зростання», ключова ідея якої полягає в тому, що зростання економіки країни та її регіонів не є рівномірним, а спостерігається у «полюсах зростання» та змінюється з певною інтенсивністю по різних каналах. Модель дістала практичне використання як теорія стимулювання регіонального розвитку, спрямована на формування ефективного розвитку окремих територій, оскільки «полюси зростання», стаючи у ході своєї еволюції центрами прийняття рішень і генерування прибутку, справляють позитивний ефект на «периферію» (підлеглі фірми і території) [27, с. 169]. У широкому розумінні полюс зростання постає як елемент просторової структури, що через певні характеристики стає гравітаційним (по суті, атрактивним) центром для інвестицій чи мобільності населення [1, с. 12].

Рис. 1. Основні віхи у становленні синергетичного підходу до тлумачення розвитку регіонів як складних систем, здатних до самоорганізації

Теорія «полюсів зростання» дістала розвиток у працях П. Потьє про «осі розвитку». Ключова ідея цієї концепції зводиться до того, що території, які розташовуються між полюсами зростання та забезпечують транспортний зв'язок, дістають додаткові імпульси зростання завдяки збільшенню вантажопотоків, поширенню інновацій, розвитку інфраструктури. Тому вони перетворюються в осі розвитку, що визначають разом з «полюсами зростання» просторовий каркас економічного зростання великого регіону або країни.

Слід зауважити, що теорія «полюсів зростання» вже значною мірою враховувала ринкові механізми самоорганізації, і найважливіше завдання економічної політики держави полягає у створенні таких «полюсів» і свідомому управлінні щодо поширення їх ефекту [7, с. 140]. Якщо «полюси зростання» виконують функцію своєрідних параметрів порядку в регіональній системі, що стають детермінуючими параметрами для підсистем більш низького рівня (периферії), то «осі розвитку» ототожнюються зі зв'язками, які з'єднують в єдину системну цілісність окремі об'єкти, явища, властивості, ознаки тощо, забезпечуючи тим самим когерентність (узгодженість «темпів життя» різних складових) у системі.

Модель «взаємної та кумулятивної обумовленості» Г. Мюрдаля пояснює процеси економічного зростання регіону постійно діючими «імпульсами», які щоразу виникають в іншому місці (за аналогією з «дивним атрактором», коли складноорганізована система, рухаючись до мінливої цілі, здатна змінювати свої координати як у часі, так і в просторі). Відповідно до теорії кумулятивного зростання, ефект від масштабу спричиняє кластеризацію економічної активності в межах індустріалізованих регіонів. Важливим висновком цієї концепції є твердження про нерівномірне зростання економіки регіонів і як наслідок – нерівномірний розвиток [14, с. 673]. У свою чергу, нерівномірний (асиметричний) розвиток є ознакою нерівноважності системи, її готовності до якісних трансформацій.

Також необхідно відмітити еволюційну концепцію «дифузії нововведень», обґрунтовану Й. Шумпетером [29]. Згідно з цією концепцією, рушійною силою економічної динаміки в умовах прискорення темпів НТП стає дифузія нововведень. Інновації, порушуючи економічну рівновагу, спричиняють невизначеність в економічній динаміці та зумовлюють перехід економічної системи (фазовий перехід) від стану з одним гомеостазом до стану з іншим(и) гомеостазом(ами). Життєві цикли нововведень є своєрідним «процесом творчого руйнування» (конструктивного хаосу) та набувають форми кластерів, які нерівномірно з'являються в економічній системі, посилюючи тим самим її асиметричність. Розроблена згодом концепція регіональної інноваційної системи доводить, що важливою в інноваційному процесі є географічна локалізація для налагодження

ефективних взаємовідносин між суб'єктами інноваційної діяльності (а це вказує на необхідність «синхронізації коливань») та розвитку інноваційної інфраструктури (яка, знову ж таки, виконує роль сполучних зв'язків) [27, с. 170–171].

М. Портер започаткував парадигму регіональної конкуренції, яка базується на досить широкому розумінні процесу конкуренції між підприємствами і регіонами на основі зростання продуктивності [30]. На нашу думку, таке тлумачення конкуренції цілком відповідає законам синергетики: в межах регіональної системи кожен господарюючий суб'єкт використовує доступні йому фактори виробництва, для того щоб, з одного боку, досягти найвищої конкурентоспроможності порівняно з іншими підприємствами, а з іншого боку, адаптує свій життєвий цикл відповідно до стратегічних перспектив регіональної політики. Аналогічним чином можна описати місце кожного регіону в національній системі: посилюючи власні конкурентні переваги і, водночас, співпрацюючи з іншими регіонами, він тим самим працює на виконання стратегічних програм розвитку національної економіки. Регіони, які змогли найкращим чином реалізувати свій конкурентний потенціал (за поточної конфігурації продуктивних сил та з максимально повним урахуванням загальнонаціональних і глобальних тенденцій), демонструють потужний ефект синергізму, що надає їм подальші переваги у залученні інвестицій, розбудові інфраструктури, поліпшенні якості життя місцевого населення тощо.

Останнім часом значна увага приділяється теорії «нової економічної географії» П. Кругмана, що розглядає розосередження та агломерацію економічної активності як важливий фактор регіонального розвитку. Просторове розосередження виробництва в моделі П. Кругмана залежить від доцентрових сил, які сприяють централізації, і відцентрових сил, що стимулюють децентралізацію економічної активності [3, с. 47–48].

Дійсно, ключовою рисою глобалізації є здатність регіональних виробничих структур капіталізувати локалізовані ефекти агломерації, стимулюючи появу та довготермінове закріплення специфічних умов, активів та можливостей, на основі яких формується транснаціональний капітал, що стає своєрідним простором домінуючої акумуляції глобалізованого капіталу [2, с. 15]. Питання просторової концентрації спорідненої виробничої діяльності насамперед пов'язане з ефектом масштабу (*economies of scale*), а та частина ефекту масштабу, яка безпосередньо генерується просторовою близькістю виробництва, дістала назву «ефект агломерації» (*agglomeration economies*) [4, с. 14]. Динамічні ефекти агломерації типово визначаються як «територіальні переваги, що виникають через здатність фірм чи регіонів до генерування інновацій» [5, с. 59–60]. Слід зауважити, що ефекти агломерації враховуються у макроекономічних моделях, за допомогою яких

аналізується якісна поведінка нелінійних динамічних систем (теорії біфуркації, катастроф та хаосу).

У великих містах в результаті неформального спілкування окремих мешканців та їх груп виникає просторовий (агломераційний) синергізм. Відмінність агломераційного синергізму від інших видів синергічного ефекту полягає у тому, що він виникає за межами організації у процесі спілкування носіїв трудового та інтелектуального потенціалу, який утворюється та існує в містах [19, с. 318]. Загалом, агломераційний синергетичний ефект являє собою економічну і соціальну вигоду від територіальної концентрації виробництв та інших економічних об'єктів [20, с. 190].

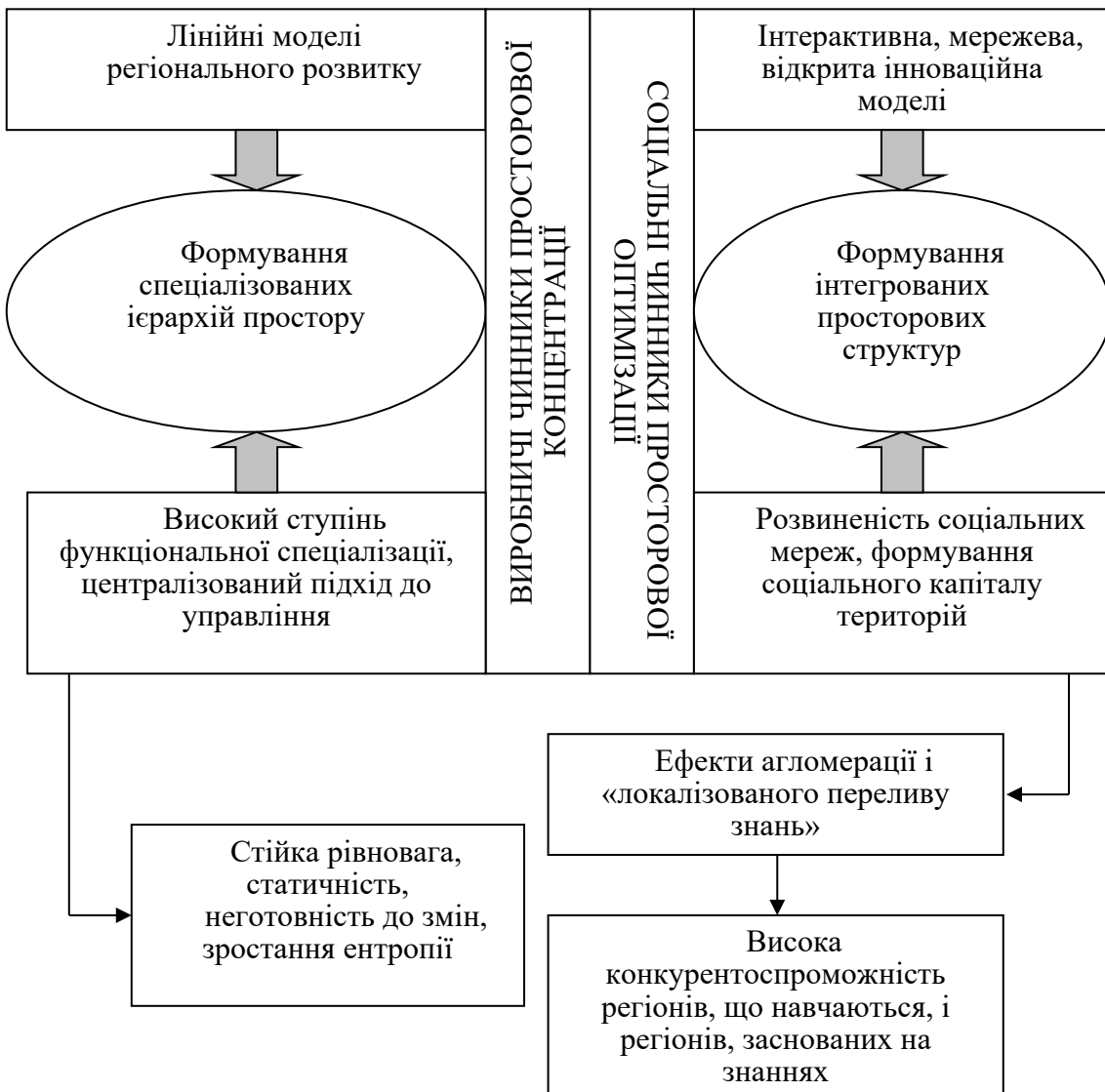
Окрім моделей, які описують локальну концентрацію виробництва, останнім часом усе більший науковий інтерес викликають теоретичні концепції «агломерації людей» з акцентом на соціальних аспектах просторової концентрації. Дві найпопулярніші моделі такого спрямування представлені «гіпотезою креативного класу» і «гіпотезою споживчого міста». Перша з них припускає, що в місцевостях, які є толерантними до культурних відмінностей серед членів спільноти, створюється сприятливе середовище для розвитку нетрадиційних підходів до генерації нових ідей, систем та продуктів. Друга гіпотеза ґрунтується на тому, що висококваліфіковане населення з високим рівнем доходів усе частіше мігруватиме до великих міст, які можуть запропонувати вищий рівень «зручностей» на кшталт оперних театрів, музеїв, гастрономічних благ, світських подій тощо [4, с. 16].

Протягом останніх років також почали розроблятися теорії соціальних мереж і знанневої економіки як основи регіонального розвитку [7, с. 140–141]. На зміну лінійним моделям інновацій (які за своєю природою ведуть до формування спеціалізованих ієрархій простору) приходять інтерактивна, мережева та відкрита інноваційна моделі, що сприяють формуванню інтегрованих просторових структур (рис. 2). Геопростір регіональних середовищ наповнюється мережею, що визначає географічне положення у системі сучасних гео економічних, геополітичних, гео екологічних та геодемографічних відносин і дій [31, с. 143].

Переливи знань, колективне навчання, регіони, що навчаються (learning regions), та регіони, засновані на знаннях (knowledge-based regions), є тими концептуальними категоріями, які визначають обличчя сучасної просторової економіки [5, с. 62–63]. Розвиток регіону в напрямі економіки, ґрунтованої на знаннях, обумовлює досягнення високого рівня конкурентоспроможності регіону через інвестиції в основну інфраструктуру, розвиток соціального та інтелектуального капіталу, інституційного оточення [9, с. 38]. Так, концепція «регіонів, що навчаються» Р. Флориди базується на переконанні, що для конкурентоспроможності території ключове значення має створення специфічних і стратегічних засобів (маються на увазі знання та вміння) [32]. Якщо «регіони масового виробництва» характеризуються підходом

top down, вертикальною ієрархією, високим ступенем функціональної спеціалізації, то у регіонах, що навчаються, маємо справу з мережевими організаціями, децентралізованим прийняттям рішення, гнучкістю і концентрацією на потребах і вимогах споживачів [9, с. 39]. Така гнучкість регіональної системи є необхідною для «вмикання» механізму позитивного зворотного зв'язку, що забезпечує її життєздатність в умовах незворотних змін середовища.

Рис. 2. Основні риси й переваги нелінійних моделей регіонального розвитку

Дифузія знань насамперед здійснюється через канали соціальних контактів, а отже, соціальні мережі починають відігравати вирішальну роль. Сьогодні закладаються підвалини теорії соціального капіталу території, який ґрунтується на відносинах довіри та взаємності під час користування спільними знаннями, збільшує інтенсивність потоків знань

та стимулює ефект «локалізованого переливу знань». З одного боку, це зв'язуючий капітал (bonding capital), який є своєрідним «клеєм», що скріплює локальну спільноту та допомагає їй зберегти власну ідентичність, а з іншого – об'єднуючий капітал (bridging capital), який сприяє налагодженню контактів між різними спільнотами, багато з яких є соціально, культурно чи етнічно відмінними. Прикметно, що великі космополітичні метрополії, університетські і портові міста характеризуються низьким рівнем зв'язуючого капіталу та високим рівнем об'єднуючого, що сприяє інституційній адаптивності до нових економічних можливостей та здатності до навчання у інших регіонів [5, с. 60–61]. Вочевидь, це відповідає законам синергетики, відповідно до яких надто цілісні, гомогенні утворення поступово втрачають потенціал до саморозвитку і тому потребують «вприскування» виваженої порції хаосу (ентропії), необхідного для збереження розмаїття у системі, забезпечення її спроможності до сприйняття інновацій.

Соціальний капітал регіону – це продуктивний ресурс, який отримують суб'єкти громадської діяльності в процесі здійснення актів комунікації та встановлення взаємовигідних контактів, основаних на принципах чесності, солідарності, справедливості та довіри [21, с. 85]. Довіра, створена на соціальному капіталі, може стати синергетичним фактором ділової стабілізації та основою для інноваційного розвитку територій (особливо після проходження «точки біфуркації», для стримування соціальної ентропії у допустимих межах, подолання негативних наслідків соціального хаосу).

У царині регіональної науки, нарівні з просторовим, набуває важливого значення часовий вимір. Спроба інкапсулювати час у просторовий аналіз здійснюється двома різними способами, відповідно до двох відмінних розумінь категорії часу: традиційного хронологічного часу та часу як ритму інноваційних явищ, що відбуваються на території. Донедавна моделі зростання у своїй емпіричній візуалізації були представлені виключно лінійними параметрами зростання, а отже, процес зростання розглядався як регулярний. Нелінійні моделі допускають зміну динаміки системи, спричинену навіть незначними пертурбаціями структурних форм. Структурна нестабільність передбачає можливість появи суттєвих якісних змін у поведінці системи, що тісно пов'язано з явищами біфуркації та катастрофи, які виникають у разі зміни параметральних величин (тобто контрольних змінних). Серед моделей регіонального розвитку дістала популярність альтернативна концепція часу: згідно з підходом Бергсона-Хайдегера, час інтерпретується як тривалий процес створення, що характеризується безперервністю, незворотністю, послідовністю та кумулятивністю. А отже, час визнається важливим складником регіональних студій як поступу в процесі навчання, інновацій та креативності [5, с. 62]. Просторово-часовий паттерн, або «технології часо-простору», у межах синергетичної парадигми стають основою для

розуміння істинної природи процесів (особливо соціальних), а також їх прогнозування і планування [33].

Наприкінці 1970-х рр. в Європі з'являється нова теорія регіонального розвитку – саморозвитку регіонів (ендогенного розвитку). Основними критеріями стратегічного бачення розвитку регіонів стають самодостатність, самоорганізація та самоуправління, які свідчать про відмову від патерналістської моделі відносин [18]. Ця теорія покликана сприяти забезпеченню самодостатності регіонів на засадах наявного соціально-економічного потенціалу. Основними складовими ендегенно-орієнтованого розвитку регіонів є людський, природно-ресурсний, виробничий, підприємницький, інноваційний, фінансовий, геоелекономічний, рекреаційно-туристичний та інфраструктурний потенціали. Як стверджує Т.Л. Кльоба, використання внутрішнього потенціалу регіональної економіки сприяє рівномірному економічному зростанню, завдяки наявності ефекту масштабу виробництва в рамках регіону, інновацій та досвіду [3, с. 51].

Розділ 2. Ефект самоорганізації у розвитку регіональної системи

Однією з найважливіших системних властивостей регіону є ефект самоорганізації – властивість системи набувати просторової, часової або функціональної структури без специфічного зовнішнього впливу [34]. З точки зору синергетичного підходу відбувається формування таких співвідношень і пропорцій між окремими елементами соціально-економічного комплексу, які б створювали умови для ефективного включення регіону в територіальний поділ праці та розв'язання внутрішньорегіональних проблем. Цей процес сприятиме послідовним позитивним зрушенням у соціальній сфері на основі використання власних адаптивних властивостей регіону, що виникають як наслідок наявності самоорганізації. Ефект синергії, що виникає при цьому, являє собою істотний фактор інтенсифікації відтворювальних процесів у зазначеному напрямі (між- і внутрішньорегіональна інтеграція) за адекватного рівня економічного і нормативно-правового регулювання, що дозволяє у короткі терміни і за відносно невисоких витрат забезпечити зростання регіонального виробництва, залучити у відтворювальний процес вільні ресурси, а отже, підвищити рівень якості життя населення та соціальної стабільності в регіоні [16, с. 60]. Як зазначає Л.М. Бухаріна, процеси самоорганізації можуть мати стабілізуючий вплив на економіку через стимулювання мобільності регіонального адміністрування, послаблення ролі державних органів (можлива передача їх регулюючих функцій регіональним адміністраціям), посилення ролі середнього та малого бізнесу [16, с. 64–65]. З точки зору І.О. Ліщинського, у довготерміновій перспективі механізм саморегулювання приводить до подолання регіональних відмінностей та досягнення рівноважного стану, а отже, регіональне домінування окремих «полісів» з часом буде

згладжене відповідно до одного з типів абсолютної, умовної чи клубної конвергенції [1, с. 14].

Таким чином, регіон варто розглядати як поліструктурну систему з безліччю стійких взаємозв'язків між економічними утвореннями одного рангу, котрі, своєю чергою, визначають існування порядку вищого рангу. Регіон є підсистемою соціально-економічної системи країни, яка, з одного боку, гарантує збереження автономності інтересів окремих регіонів, а з другого – зацікавлена у досягненні загальнонаціональних стратегічних цілей розвитку країни [13, с. 36].

В.І. Чужиков доводить, що при формуванні нової (інтегральної) парадигми регіонального розвитку регіони доцільно розглядати як «складні об'єднані ієрархічні комплекси різного таксономічного рівня», причому вони можуть виконувати роль ланки в технологічному ланцюзі виробництва продукції і визначати динаміку соціально-економічного розвитку та міжнародну спеціалізацію держави загалом [35]. З одного боку, регіони є складовими частинами країни з географічної та економічної точки зору, а їх сталий розвиток є основою поступального розвитку країни, з іншого – вони є певною мірою незалежними структурами, які мають складні взаємовідносини з іншими регіонами, спричинені цілою низкою чинників.

Регіон є прикладом еволюції системи, яка у результаті внутрішніх змін досягає нового рівня організації або набуває нової структури. Поняття регіонального розвитку варто визначати як сукупність соціально-економічних змін, які відбуваються в регіоні (системі). Ці зміни створюють механізми (умови розвитку, ендогенні і екзогенні чинники, цілеспрямовані дії), які перетворюють регіон у функціональній перспективі в конкретних історичних та географічних межах. До них належать зміни характеру і функціонування елементів системи (підприємств, економічних підсистем), їхніх підпорядкованих структур (внутрішніх підрозділів) та навколишнього середовища (інші регіони) [11, с. 103].

І.О. Ліщинський трактує локальний економічний розвиток як «структурний та динамічний процес, що завдяки ефективному використанню локальних ресурсів приводить до тривалого зростання рівня добробуту населення у місцевості чи регіоні в рамках окремої держави» [2, с. 15; 4, с. 13]. Регіональний поступ – це комбінація численних ендогенних й екзогенних факторів, тобто він залежить як від спектру локальної активності, так і від міжрегіональної, національної та глобальної систем [1, с. 14].

Регіональний розвиток за своєю суттю – це економічна концепція, яка враховує взаємний вплив економічної діяльності та інтеграції ринків на територіально-географічні об'єкти. Регіон як самоорганізована та самодостатня система має на основі активізації внутрішнього економічного потенціалу забезпечувати самостійно свій розвиток. Закономірності регіонального розвитку відображають причинно-

наслідкові зв'язки та неоднозначну (скоріше ймовірнісну) залежність, а це означає, що результат дії зовнішніх збурень є передбачуваним, але точність такого передбачення може відхилитися від початкового стану [13, с. 37–38].

Розділ 3. Синергетична роль регіоналізації у механізмах транскордонного співробітництва і глобалізаційних процесах

Існує точка зору, що дослідження процесу регіоналізації на рівні світової економіки доцільно проводити у трьох площинах: системній, часовій (історичній) і просторовій. Системна площина дає змогу розглядати регіоналізацію як структурний елемент світогосподарської системи з усією множиною зв'язків, що виникають при утворенні регіонів наднаціонального рівня. На сучасному етапі системні зміни у світовій економіці посилюються зростанням ролі функцій території та соціального періоду (часу), необхідністю поєднання геополітики, геоekonomіки і соціокультурних особливостей території. Відповідно, механізми міжнародної конкуренції переміщуються з площини національної економіки і ринку в площину транснаціонального економічного простору та міжнародних регіональних ринків. При цьому фрагментація країн і регіоналізація світового простору виступають основними інструментами глобалізаційного процесу [36, с. 125–127]. До основних характеристик глобальної регіоналізації належать: наявність просторових чинників, наднаціональна природа, розвиток транснаціональних мереж.

Можна говорити про антиномічність процесу глобалізації, яка формує об'єктивну необоротність виникнення регіональних утворень як способу зниження ентропійності світового ринку та приведення рівня хаотичності світового господарства до економічно прийнятної. Відтак, на сучасному етапі світова економіка постає як матриця, утворена регіональними просторами, які взаємодіють у межах певних функціональних площин-потоків (торгових, фінансових, виробничих, інформаційних) [10, с. 83]. Встановлений (хоча й нетривкий) баланс між відцентровими (експансіоністська логіка) і доцентровими (логіка накопичення) силами свідчить про орієнтованість на просторову модель відкритого регіоналізму.

Досить часто розвиток регіонів розглядається у контексті їх взаємодії зі складовими іншими національними системами – у рамках програм транскордонного співробітництва, що знаменує перехід від спрощеної прикордонної торгівлі до багатовекторної співпраці і сприяє всебічному розвитку прикордонних регіонів суміжних країн [37, с. 140]. Порівняльний аналіз конкурентоспроможності прикордонних регіонів України та зарубіжних країн свідчить про наявність надзвичайно глибоких і багатовимірних асиметрій місцевих економік. Однак саме ця асиметрія необхідна для створення ефекту порівняльної вартості економічної та соціальної діяльності і для генерації ефекту синергії. Як

зазначає Я.А. Жаліло, синергія міжрегіональних зв'язків впливає на параметри системи, зокрема, на темпи економічного зростання, соціальну інфраструктуру, рівень життя населення, шляхом оптимізації міжрегіональних ресурсних потоків [38, с. 45]. Поділяємо думку А.Р. Дунської і Г.П. Жалдак [39], що розвиток транскордонної взаємодії дасть змогу розвивати зовнішньоекономічні зв'язки у прикордонних регіонах України, підсилюючи тим самим синергетичний ефект і спонукаючи до впровадження нових форм транскордонної взаємодії. Ефект синергізму внаслідок успішного комбінування факторів виробництва, ринкових сил, знань, інформації, відносин підкріплюється виваженими рішеннями органів регіональної влади та місцевого самоврядування, демократичними принципами взаємодії державного і приватного сектора, задоволенням потреб місцевого населення. Значний синергетичний потенціал мають транскордонні кластери – географічні концентрації підприємств, що отримують переваги функціонування через спільне розташування, кооперацію і конкуренцію. Завдяки забезпеченню якісного інформаційного середовища та інноваційності розвитку в кластері реалізується контроль над рівнем ентропії та інформаційно-енергетичної впорядкованості регіональних соціально-економічних систем. Цей ефект базується на досягненні позитивних ефектів регіональної агломерації, що виникають унаслідок близькості виробника і споживача, формування мережевих ефектів та дифузії знань за рахунок виділення найбільш перспективних напрямів і сфер діяльності. Отже, програми транскордонного співробітництва доцільно розглядати як потужний синергетичний імпульс для розвитку не лише прикордонних територій, а й усієї національної економіки.

Дослідники пропонують розглядати регіоналізацію як багатоаспектний та багатовимірний процес збільшення автономності та підвищення значимості регіонів на рівні різних територіальних утворень, що супроводжується інституційними змінами [40, с. 115]. Це процес пошуку чи встановлення адекватної локальної просторової ідентичності суб'єктами світової економіки шляхом посилення у межах певної території набору параметрів взаємної залежності, яку визначають у політичних, економічних, соціальних, культурних категоріях. У такому розумінні основна мета регіоналізації – сприяння реалізації власного потенціалу розвитку на основі найбільш повного використання переваг взаємодії з зовнішнім середовищем і протистояння негативним ефектам такої взаємодії. Відповідно, можна стверджувати про появу поняття регіонального синергізму як підвищення ефективності національних економік в результаті міжнародної регіоналізації. Означений процес характеризується такими ознаками: а) містить механізми перерозподілу ефектів глобалізації між країнами світу і глобальними акторами; б) є способом формування додаткових конкурентних або відносних переваг, пов'язаних з міжнародним співробітництвом; в) має багатовимірний

характер; г) здатний до самоорганізації на основі консенсусу інтересів; д) одночасно є формою реалізації суспільних інтересів на мега- та мезорівнях і способом досягнення вузькоорієнтованих цілей країнами світу [36, с. 133–134].

Регіони та мережі стають взаємопов'язаними полюсами в межах нової просторової мозаїки глобальних інновацій. Все це наочно засвідчує певну комплементарність у розвитку цих процесів. Регіоналізація світового економічного процесу не усуває бар'єри на шляху глобальної інтеграції, а лише змінює їх просторово-часову конфігурацію. Відповідно, між процесами глобалізації та регіоналізації існує синергетична взаємозалежність. Найкращим чином це проявляється у стратегії комплексної інтеграції, що супроводжується формуванням міжрегіональних об'єднань країн незалежно від їх географічного розташування та умовним усуненням національних і регіональних кордонів. На цій основі створюються передумови для появи т. зв. «глобального синергізму», що дозволяє розвивати міжнародний бізнес за рахунок використання концепції, наукових розробок і ресурсів з усього світу.

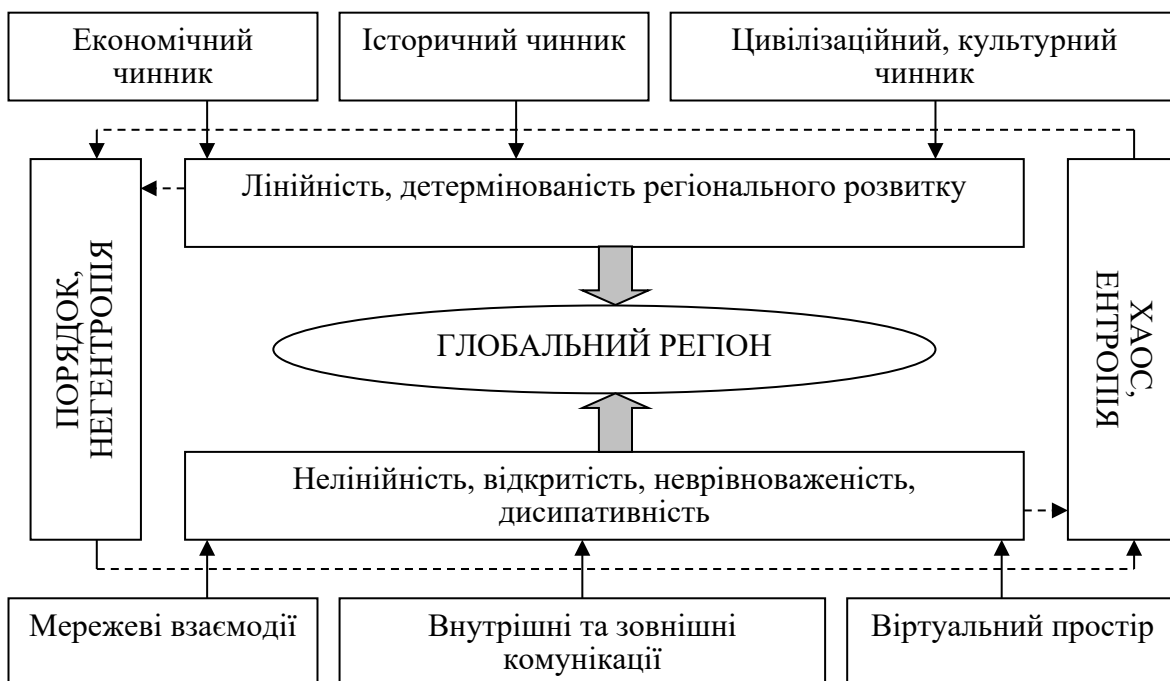
Отже, різнопланові економічні концепції охоплюють як питання територіальної специфічності певної активності (аспект локалізації), так і питання, пов'язані з подоланням просторової та географічної відстані (аспект глобалізації) [4, с. 13]. Якщо глобалізація характеризується монополярністю, пануванням найсильнішої держави, то під глобальною регіоналізацією можна розуміти створення взаємодіючих і конкуруючих мегагрупувань, формування поліцентричної світової системи, що охоплює всі сфери світової економіки – міжнародну торгівлю, рух капіталу, робочу силу, знання й інформацію, інновацію, технології [41, с. 13].

Наявність паралельних тенденцій до уніфікації та диференціації у світі пов'язують з поняттям «глокалізація». Р. Тіпледі визначає глокалізацію як «спосіб, у якому ідеї та структури, що циркулюють у глобальному вимірі, адаптуються та змінюються відповідно до місцевих реалій» [42]. З одного боку, цей процес пов'язаний зі створенням розвиненої інфраструктури, яка забезпечує переміщення товарів і послуг, капіталів і робочої сили, що передбачає якісне регулювання економіки та підтримку всіх видів співробітництва й інтеграції (сприяє економічній глобалізації), а з іншого – супроводжує економічний регіоналізм з орієнтацією на протекціонізм, сприяє лібералізації міжрегіональних (транскордонних) зв'язків [43, с. 97].

Глокалізація як засадничий принцип організації просторової економічної діяльності найчастіше аналізується в контексті: 1) функціонування глобальних міст, включаючи фінансові центри та порти-хаби; 2) формування полюсів та осей розвитку як центрів «випромінення» хвиль глобалізації та їх каналів; 3) когезії децентралізованих та гетерогенних регіонів; 4) планування урбанізованих територій; 5) впливу потоків мігрантів та формування діаспор на економіку держави-донора [6, с. 78].

І.О. Ліщинський трактує просторову концентрацію виробництва «як базову прерогативу глокалізації, оскільки в сформованих центрах (полюсах) формується своє унікальне середовище, яке, однак, знаходиться під перманентним впливом національних та глобальних потоків [1, с. 11–12; 4, с. 16]. Як зазначає Т.В. Семигіна, аналіз процесів глокалізації як наслідку поєднання економічних, політичних, психологічних і культурних факторів глобального та локального рівнів має виходити з синергетичних концепцій нелінійності, непередбачуваності й недетермінованості вибору системою того чи іншого шляху розвитку в період біфуркації, законів функціонування та еволюції складних структур у періодах спокою чи дестабілізації [44, с. 25–26].

Глобальна регіоналізація обумовлює створення нових елементів світової системи – глобальних регіонів, що являють собою структурований простір, основними характеристиками якого є як традиційні (економічний, історичний, цивілізаційний і культурний), так і нові фактори (мережевий, комунікаційний, віртуальний) [15, с. 160] (рис. 3). На думку П. Кругмана, під поняттям «глобальний регіон» слід розуміти комплекс стійких транснаціональних господарських або інших зв'язків, регулярність і щільність яких досягла величини, коли існування комплексу вже вимагає регулювання цих відносин як самих по собі, так і безпосередньо країнами-учасницями, а також його взаємозв'язків з глобальними інститутами [45].

Рис. 3. Традиційні (лінійні) і нові (нелінійні) чинники виникнення глобального регіону на основі постійних взаємопереходів хаосу й порядку

Отже, регіони в умовах глобалізації набувають нових якостей, які дозволять їм отримати статус стратегічних гравців світового ринку, щоб трансформуватися в активні автономні суб'єкти міжнародної системи конкурентної взаємодії [31, с. 143]. Тенденції самостійності та зростання ролі окремих регіонів у розвитку національних економік були обґрунтовані у 80-х роках ХХ ст. Дж. Нейсбітом («парадокс Нейсбіта»: чим вищий рівень глобалізації, тим потужнішими стають її найдрібніші учасники).

Відродження регіональних акцентів в умовах глобалізації часто пов'язують з переходом від досліджень територіально «вмонтованих» політико-адміністративних регіонів «старого» світу до «нового» світу більш мережових (міських) регіонів. Неминучість становлення міст-регіонів пов'язана зі схильністю транснаціональної економічної діяльності кристалізуватися у територіально специфічних виробничих комплексах. Процеси територіальної самоорганізації приводять до цілком рівномірного розподілу міського населення у просторі – виникнення правильних гексагональних решіток (т. зв. «решіток Кристаллера»). Хвилі «концентрації населення до центру» і водночас «розтікання від центрів», тенденції розподілу населення за межі великих міст під впливом розвитку інфраструктури дають врешті-решт правильну решітку, визначений розподіл центральних місць. Система центральних місць розглядається як атрактор або як потенційна форма, яку прагне реалізувати у своєму розвитку міське розселення.

Розділ 4. Новий регіоналізм як атрактор структурування світового економічного середовища

З 1970-х рр. основні урбаністичні регіональні виробничі комплекси (метропольні кластери економічної, соціальної та політичної діяльності) домінують в управлінні та контролі глобального кругообігу капіталу, стаючи осередками як геоекономічної влади, так і генерації багатства. Серед концепцій нового міського регіоналізму досить часто панує уявлення про т. зв. постнаціональний капіталістичний розвиток територій, який асоціюється з економічним «детонатором» (economic boosterism), коли міста-регіони за замовчуванням є конкурентними територіями [2, с. 16].

Формування нових економічних регіонів було теоретично обґрунтоване у 90-х рр. ХХ ст. М. Кітінгом, який стверджує, що поняття нового регіоналізму об'єднує ряд різномірних процесів, суть яких полягає в утворенні регіонів, що не пов'язані з офіційними кордонами та характеризуються високим конкурентним статусом [46]. Нова регіоналізація є основним вектором цивілізаційного розвитку сучасного людства – інтеграції та диференціації, що передбачає виникнення міждержавних стосунків на рівні регіонів, особливо транскордонних [40, с. 113]. В дусі традицій нового (порівняльного) регіоналізму регіон

трактується вже не як конкретна географічно окреслена територія (котра може бути територіально фрагментованою), а скоріше як якісна динамічна характеристика рівня зв'язків між державами та макрорівні чи між соціальними одиницями та суб'єктами впливу на мікро- та мезорівнях, які характеризуються також усвідомленою самоідентифікацією себе як регіону [6, с. 79–80].

Ознакою нового регіоналізму є поступовий відхід від закритих регіональних інтеграційних об'єднань [15, с. 160]. Слід зауважити, що для відкритих систем рівновага виявляється лише миттю в процесі безперервних змін, викликаних взаємодією із зовнішнім середовищем. Ці системи є нерівноважними, такими, що постійно зазнають зміни своїх макроскопічних параметрів – складу, структури, функцій. Метою відкритого регіоналізму є формування оптимальних економічних просторів регіонального характеру, вільне переміщення капіталів, товарів, послуг і робочої сили між учасниками інтеграційних об'єднань та їх найбільш ефективна комбінація [10, с. 83].

Синергетичний підхід дає можливість обґрунтувати процеси, які відбуваються в регіональних суспільних системах під впливом становлення нового регіоналізму, що можна розглядати як нелінійні зовнішні флуктації. Синергетичний ефект характеризується не простою сумою окремих показників результативності, а є набагато більшим за рахунок мультиплікаційного ефекту, що може проявитися у: зміні продуктивності ресурсів; використанні та формуванні інтелектуального та ресурсного потенціалів; зростанні конкурентоспроможності регіонів тощо. Крім того, отримання синергетичного ефекту залежить від впровадження інституціональних та управлінських детермінант становлення нового регіоналізму [8, с. 12].

Водночас, новий регіоналізм поступово перетворюється з суттєвої флуктуації в атрактор структурування світового економічного середовища. Активізація приватного підприємництва та примноження точок локалізації прискореного економічного розвитку інтенсифікують позитивні зворотні зв'язки, що прискорюють інтеграційні процеси світової економіки. Йдеться також про те, що сучасним регіональним об'єднанням легше й ефективніше «вписатися» в процеси глобалізації та отримати вагомі вигоди від синергічного ефекту використання інвестиційної енергії міжнародного фінансового капіталу [10, с. 84].

Загалом, найбільше теорій і концепцій щодо розвитку регіонів з'явилося у 70–90 рр. ХХ століття. Усі вони базуються на тому, що досягнення високих соціально-економічних показників значною мірою залежить від якості управління, а не ресурсного потенціалу [7, с. 141]. Трансформація економічних відносин у соціально-політичній сфері, економіці та інституційному середовищі національного простору зумовлює появу певних ефектів, важливих з позиції забезпечення сталого розвитку регіонів держави [12, с. 66]. Економічне зростання регіонів (за

новою регіоналізацією) вже не є результатом концентрації основних ресурсів і адміністративних повноважень, а забезпечується зростанням організаційного потенціалу та мобілізацією соціального капіталу за рахунок мережевої (інформаційної) взаємодії системних акторів регіонального розвитку [14, с. 675]. Сучасна політика регіонального розвитку має базуватися на такій парадигмі, яка б враховувала інтереси регіонів, здобутки міжсекторального співробітництва, децентралізацію влади та збалансованість. Як стверджує Г.В. Возняк, перехід від єдиного «управлінського центру» регіонального розвитку до багатоцентристської регіональної політики та дієздатного місцевого самоврядування є неминучим [13, с. 34].

Відповідно, сучасний етап регіональної політики орієнтується на місцевий підхід, який надає пріоритет різноманітності як реальній європейській цінності, на відміну від однорідності. Він має стати ключем для задоволення амбіцій громади кожного регіону, незалежно від просторових, історичних і національних особливостей, з огляду на те, що будь-яка місцевість має невикористані можливості розвитку [47, с. 66].

Так, у структурі політики транснаціоналізації економіки регіонів поряд з такими напрямками, як інтровертна транснаціоналізація (взаємодія із зарубіжними ТНК, присутніми в економіці регіонів), екстравертна транснаціоналізація (формування великих корпоративних структур, в т. ч. транснаціональних), виділяється ще один напрям – політика реалізації «місцевих синергізмів», яка передбачає формування динамічного регіонального соціально-економічного середовища з такою щільністю інституціонального забезпечення реалізації специфічних переваг окремих територій, яка може позитивно вплинути на комплексний розвиток економіки регіонів в умовах глобалізації. «Місцеві синергізми» трактуються як унікальні і неповторні комбінації факторів і умов розвитку конкретного об'єкта (це можуть бути переваги транскордонного співробітництва, наявність унікальних видів виробництва, своєрідних рекреаційних ресурсів, сформованих брендів тощо). Відповідно, означена політика передусім орієнтує на впровадження інноваційних форм територіальної організації виробництва [22].

Таким чином, регіональну політику слід розробляти на засадах синергетичного управління. З позицій синергетики управління розвитком соціально-економічних систем – це управління процесом становлення синергетичних ефектів. Синергетична концепція управління складними соціально-економічними системами базується на поняттях самоорганізації, відкритості, нелінійності складних систем, підкреслює важливість випадковості, біфуркаційних процесів, малого резонансного впливу в соціально-економічних процесах та явищах [48, с. 219]. При цьому слід враховувати необхідність багатоаспектного узгодження цілей розвитку регіону із завданнями функціонування систем іншого рівня і масштабу (зокрема, національного простору), програмами розвитку

окремих територій і видів економічної діяльності чи сферою інтересів комерційних організацій та домогосподарств [12, с. 69–70].

Висновки

З точки зору синергетичного підходу регіони мають особливий статус у контексті їх співвідношення, з одного боку, з системою національної економіки (невід'ємною частиною якої вони виступають передусім у адміністративно-територіальному аспекті), а з іншого – зі світовою економікою (у контексті процесів глобальної регіоналізації та в першу чергу завдяки програмам транскордонного співробітництва). Так само окремі господарюючі суб'єкти, маючи територіальну прив'язку і базуючись на використанні місцевих продуктивних сил, можуть водночас входити до складу різних міжрегіональних об'єднань, працювати як на посилення конкурентних переваг регіону, так і на виконання загальнонаціональних завдань розвитку економіки. Гетерогенність регіональних систем, наявність диспропорцій у показниках економічного зростання та загальної асиметрії регіонального розвитку можна розцінювати як базові передумови для виникнення ефекту синергізму від взаємодії різних регіонів та кооперації їх окремих елементів.

Синергетичний ефект регіонального розвитку пропонуємо визначати як результат правильного вибору атрактивних цілей у процесі еволюції регіональної системи, що можуть бути ефективно досягнуті за рахунок використання її внутрішнього потенціалу і виваженого застосування методів управлінського впливу, що у підсумку веде до стрибкоподібного зростання показників економічної, соціальної та економічної ефективності функціонування регіонального господарського комплексу, зниження рівня ентропії (як прояву дезорганізації і невпорядкованості), зміцнення конкурентних переваг регіону і підвищення його значимості у контексті реалізації загальнонаціональних стратегічних цілей (у т. ч. євроінтеграційної політики).

Таким чином, державна регіональна політика може бути удосконалена за рахунок більш глибокого вивчення внутрішнього потенціалу регіонів та альтернативних шляхів їх еволюції після проходження «точок біфуркації» (зокрема, такою точкою можна вважати реформу децентралізації), урахування їх гетерогенності, а також пошуку найбільш виграшних просторово-часових комбінацій продуктивних сил, що забезпечуватиме максимальну вигоду від участі у міжрегіональних об'єднаннях різного рівня.

Список використаних джерел:

1. Ліщинський І.О. Глокалізаційні стратегії формування полюсів розвитку в Європі : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» ; Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2019. 43 с.

2. Ліщинський І.О. Новий міський регіоналізм як сучасна парадигма регіональної економіки. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 6(49). С. 14–18.
3. Кльоба Т.Л. Суть та значення ендогенно-орієнтованого розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2018. Вип. 1(129). С. 46–52.
4. Ліщинський І.О. Парадигма просторової організації локального економічного розвитку. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія «Економіка»*. 2018. Т. 23. Вип. 6(71). С. 13–17.
5. Ліщинський І.О. Сучасна теорія регіонального зростання та розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2018. Вип. 34. С. 58–64.
6. Ліщинський І.О. Глокалізація, фрагмеграція та альтернативні візії внутрішніх гео економічних суперечностей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 22(2). С. 77–81.
7. Ліба Н.С. Систематизація теорій регіонального розвитку в еволюційному порядку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 2(26). С. 137–142.
8. Бутко М.П., Тульчинський Р.В. Обґрунтування сутності використання методологічних підходів до становлення нового регіоналізму. *Економіка та держава*. 2018. № 7. С. 9–12.
9. Зварич О.І. Концептуальні аспекти економічного розвитку регіонів як центрів створення знань. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 38–43.
10. Коломийчук Д.І. Концептуальні підходи до дослідження розвитку господарських систем в умовах глобалізації та регіоналізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*: зб. наук. пр. 2017. № 4. С. 79–87. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/3069> (дата звернення: 01.05.2022).
11. Савчин І.З. Концепції та теорії регіонального розвитку в контексті взаємовідносин «регіон-країна». *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 4. С. 101–108.
12. Волинчук Ю.В. Синергетичний ефект сталого розвитку регіонів. *Фінансовий простір*. 2012. № 3(7). С. 66–70. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/128/123> (дата звернення: 05.05.2022).
13. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2015_3_6 (дата звернення: 26.04.2022).
14. Возняк Г.В. Сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку: практичний вимір для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 671–677. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/138.pdf> (дата звернення: 26.04.2022).
15. Запужляк В.З. Глобальна регіоналізація у формуванні нового світового економічного порядку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 5. С. 159–164.
16. Бухаріна Л.М. Процес управління і самоорганізації регіональних соціально-економічних систем. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1. С. 59–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmef_2014_1_11 (дата звернення: 05.05.2022).
17. Радзівєвська С.О. Системно-синергетичний підхід у дослідженні структурної взаємозалежності глобалізації та регіоналізації. *Молодий вчений*. 2019. № 10(74). С. 326–330. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1737/1705> (дата звернення: 05.05.2022).

18. Сімків Л.Є., Андрусів У.Я. Регулювання диспропорційності економічного зростання регіонів України. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8575> (дата звернення: 01.05.2022).
19. Писаревський І.М., Димченко О.В., Семенов В.Т., Іщенко Т.В., Железнякова І.Л. Економічні аспекти розвитку агломерацій. *Містобудування та територіальне планування*. Київ: КНУБА, 2014. Вип. 52. С. 316–323.
20. Степаненко А.В., Омельченко А.А. Міські агломерації як форма сучасного світового процесу урбанізації. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2019. № 3. С. 184–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2019_3_37 (дата звернення: 04.05.2022).
21. Алейнікова У.С. Соціальний капітал як фактор регіонального розвитку. *Наукові праці НДФІ*. 2012. Вип. 4. С. 84–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdfi_2012_4_17 (дата звернення: 04.05.2022).
22. Гонта О.І. Синергетичний підхід до формування політики транснаціоналізації економіки регіонів. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2009. № 2(3). С. 77–90.
23. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. Москва : Прогресс, 1986. 432 с.
24. Сегеда С.А. Методологічні основи категорії «розвиток»: філософський аспект. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 14–22. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2018/5.pdf (дата звернення: 01.05.2022).
25. Методологія наукових досліджень в парадигмі синергетики : монографія / Є.І. Ходаківський, В.К. Данилко, Ю.С. Цал-Цалко. Житомир : Житомирський державний технологічний університет, 2009. 340 с.
26. Блауг М. Маршаллианская экономическая теория. *Экономическая мысль в ретроспективе (Economic Theory in Retrospect)*. Москва : Дело, 1994. С. 306–394.
27. Тульчинський Р.В. Теорії регіонального розвитку у генезисі економічної думки. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2017. Вип. 16. С. 166–172.
28. Perroux F. Economic Space: theory and applications. *Quarterly journal of economic development*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1951.
29. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва : Прогресс, 1982. 276 с.
30. Портер М. Конкуренция. Москва : Издательский Дом «Вильямс», 2006. 608 с.
31. Савельев Є. «Новий регіоналізм» і розвиток теоретичних аспектів кластероутворення. *Вісник економічної науки України*. 2013. № 2. С. 142–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2013_2_36 (дата звернення: 05.05.2022).
32. Florida R. Toward the Learning Region. *Futures*. 1995. Vol. 27. No. 5. P. 527–536.
33. Домбровський О.Г. Трансформація економічних систем у процесах коеволуції та ентропії як умови встановлення нооекономіки. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_4 (дата звернення: 05.05.2022).
34. Хакен Г. Синергетика. Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. Москва : Мир, 1985. 424 с.
35. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. Київ : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2008. 272 с.
36. Економічні проблеми ХХІ століття: міжнародний та український виміри : колективна монографія / за ред. С.І. Юрія, Є.В. Савельєва. Київ : Знання, 2007. 595 с.
37. Проскура В.Ф., Фозекош М.Л. Проблеми та перспективи реалізації транскордонного співробітництва на місцевому рівні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 139–146. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/17.pdf (дата звернення: 12.02.2022).
38. Жаліло Я.А. Інституційні механізми активізації синергії транскордонної співпраці на кордоні Україна – ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2021. Вип. 37. С. 43–49. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/38_2021ua/7.pdf (дата звернення: 12.02.2022).

39. Дунська А.Р., Жалдак Г.П. Транскордонне співробітництво: сутність та перспективи розвитку. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 7. С. 56–64. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/170/156> (дата звернення: 26.04.2022).

40. Тульчинський Р.В. Категоріально-понятійний апарат становлення нового регіоналізму. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. № 4. С. 111–117.

41. Боярчук А.І. Глобальна регіоналізація як мегатренд фрагментації світового господарства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27. Ч. 1. С. 11–14.

42. Tiplady R. World of Difference: global mission at the pic'n'mix counter. *Paternoster Press*, 2003. 176 p.

43. Бобрик В.О. Глокалізаційні трансформації у процесах сталого розвитку Карпатського євро регіону. *Економіка та держава*. 2020. № 8. С. 95–100. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2020/19.pdf (дата звернення: 04.05.2022).

44. Семигіна Т.В. Глокалізація політичних процесів: синергетика глобального і локального. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2012. Т. 134. С. 23–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAp_2012_134_7 (дата звернення: 05.05.2022).

45. Krugman P. *Development, Geography and Economic Theory*. Cambridge : MIT Press, 1995. 127 p.

46. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе. *Логос*. 2003. № 6(40). С. 67–116.

47. Куриляк М.Ю. Еволюція концепції «Європи регіонів» у рамках регіональної політики ЄС. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 2(52). С. 60–67. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/140685> (дата звернення: 26.04.2022).

48. Коломієць С.В. Управління соціально-економічними системами: синергетичний підхід. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 51. С. 215–220. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/51_2020/36.pdf (дата звернення: 01.05.2022).

References:

1. Lishchynskiy I.O. (2019) *Hlokalizatsiini stratehii formuvannia poliisiv rozvytku v Yevropi* [Glocalization strategies for poles of development formation in Europe] (PhD Thesis), Ternopil: Ternopil National Economic University.

2. Lishchynskiy I.O. (2018) *Novyi miskiy rehionalizm yak suchasna paradyhma rehionalnoi ekonomiky* [New city regionalism as a modern paradigm of regional economy]. *Biznes-navihator* [Business Navigator], vol. 6(49), pp. 14–18.

3. Klyoba T.L. (2018) *Sut ta znachennia endohenno-oriientovanoho rozvytku rehioniv* [Nature and importance of regions' endogenously-oriented development]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy* [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine], vol. 1(129), pp. 46–52.

4. Lishchynskiy I.O. (2018) *Paradyhma prostorovoi orhanizatsii lokalnoho ekonomichnoho rozvytku* [Paradigm of spatial organization of local economic development]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I.I. Mechnykova. Ekonomika* [Odessa National University Herald. Economy], no. 23, vol. 6(71), pp. 13–17.

5. Lishchynskiy I.O. (2018) *Suchasna teoriia rehionalnoho zrostannia ta rozvytku* [Modern theory of regional growth and development]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ekonomika i menezhment* [Scientific Herald of International Humanitarian University. Economics and Management], vol. 34, pp. 58–64.

6. Lishchynskiy I.O. (2018) *Hlokalizatsiia, frahmehratsiia ta alternatyvni vizii vnutrishnikh heoekonomichnykh superechnostei* [Glocalization, fragementation and

alternative visions of internal geoeconomic contradictions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* [Scientific herald of Uzhgorod National University. International Economic Relations and World Economy], vol. 22(2), pp. 77–81.

7. Liba N.S. (2016) Systematyzatsiia teorii rehionalnoho rozvytku v evoliutsiinomu poriadku [Systematization of the theories of regional development in the evolutionary order]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomika* [Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Economics], vol. 2(26), pp. 137–142.

8. Butko M.P., Tulchynskiy R.V. (2018) Obgruntuvannya sutnosti vykorystannia metodolohichnykh pidkhodiv do stanovlennia novoho rehionalizmu [Reasoning the using essence of methodological approaches to formation of a new regionalism]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], no. 7, pp. 9–12.

9. Zvarych O.I. (2017) Kontseptualni aspekty ekonomichnoho rozvytku rehioniv yak tsentriv stvorennia znan [Conceptual aspects of the economic development of regions as centers of knowledge creation]. *Investysii: praktyka ta dosvid* [Investment: Practice and Experience], no. 18, pp. 38–43.

10. Kolomyichuk D.I. (2017) Kontseptualni pidkhody do doslidzhennia rozvytku hospodarskykh system v umovakh hlobalizatsii ta rehionalizatsii [Conceptual Approaches to the Development of Economic Systems in the Context of Globalization and Regionalization]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu* [Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing], no. 4, pp. 79–87.

11. Savchyn I.Z. (2016) Kontseptsii ta teorii rehionalnoho rozvytku v konteksti vzaiemovidnosyn «rehion-kraina» [Concepts and theories of regional development in the context of relations «region-country»]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky* [Ukrainian Journal of Applied Economics], vol. 1, no. 4, pp. 101–108.

12. Volynchuk Yu.V. (2012) Synerhetychnyi efekt staloho rozvytku rehioniv [Synergetic effect of sustainable development of regions]. *Finansovyi prostir* [Financial space], no. 3(7), pp. 66–70.

13. Voznyak H.V. (2015) Rehionalnyi rozvytok: sutnist i metodolohichna osnova [Regional Development: the Nature and Methodological Basis]. *Rehionalna ekonomika* [Regional Economy], no. 3, pp. 34–43.

14. Voznyak H.V. (2015) Suchasni teorii ta paradyhmy rehionalnoho rozvytku: praktychnyi vymir dlia Ukrainy [Modern theories and paradigms of regional development: a practical dimension for Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national problems of the economy] (electronic journal), vol. 5, pp. 671–677. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/138.pdf> (accessed 26 April 2022).

15. Zapukhlyak V.Z. (2018) Hlobalna rehionalizatsiia u formuvanni novoho svitovoho ekonomichnoho poriadku [Global regionalization in formation of new global economic order]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy* [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine], vol. 5, pp. 159–164.

16. Bukharina L.M. (2014) Protsey upravlinnia i samoorhanizatsii rehionalnykh sotsialno-ekonomichnykh system [The process of management and self-organization of regional socio-economic systems]. *Ekonomichnyi nobelivskiy visnyk* [Nobel Economic Herald], no. 1, pp. 59–65.

17. Radziyevska S.O. (2019) Systemno-synerhetychnyi pidkhid u doslidzhenni strukturnoi vzaiemozalezhnosti hlobalizatsii ta rehionalizatsii [System-synergetic approach to the study of structural interdependence between globalization and regionalization]. *Molodyi vchenyi* [Young scientist], no. 10(74), pp. 326–330.

18. Simkiv L.Ye., Andrusiv U.Ya. (2021) Rehuliuвання диспропорційності економічного зростання регіонів України [Regulation of the disproportionality of

economic growth of the Ukraine's regions]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy] (electronic journal), no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8575> (accessed 01 May 2022).

19. Pysarevskyi I.M., Dymchenko O.V., Semenov V.T., Ishchenko T.V., Zhelezniakova I.L. (2014) Ekonomichni aspekty rozvytku ahlomeratsii [Economic aspects of agglomeration development]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia* [Urban planning and spatial planning]. Kyiv: KNUBA, vol. 52. pp. 316–323.

20. Stepanenko A.V., Omelchenko A.A. (2019) Miski ahlomeratsii yak forma suchasnoho svitovoho protsesu urbanizatsii [The urban agglomerations as a form of the modern world process of urbanization]. *Derzhava ta rehiony. Ekonomika ta pidpriemnytstvo* [State and regions. Economics and Business], no. 3, pp. 184–192.

21. Aleinikova U.S. (2012) Sotsialnyi kapital yak faktor rehionalnoho rozvytku [Social capital as a factor of regional development]. *Naukovi pratsi NDFI* [The scientific journal of the Research financial institute], vol. 4, pp. 84–90.

22. Honta O.I. (2009) Synerhetychnyi pidkhid do formuvannia polityky transnatsionalizatsii ekonomiky rehioniv [Synergetic approach to the formation of policies for transnationalization of regional economies]. *Naukovyi visnyk ChDIEU* [Scientific journal of ChSIEM], no. 2(3), pp. 77–90.

23. Prigozhin I., Stengers I. (1986) *Poryadok iz khaosa: Novyy dialog cheloveka s prirodoy* [Order out of chaos: A new dialogue between man and nature]. Moscow: Progress. (in Russian)

24. Sehedra S.A. (2018) Metodolohichni osnovy katehorii «rozvytok»: filosofskyi aspekt [Methodological basis of «development» category: philosophical aspects]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], no. 10, pp. 14–22.

25. Khodakivskyi Ye.I., Danylko V.K., Tsal-Tsalko Yu.S. (2009) *Metodolohiia naukovykh doslidzhen v paradyhmi synerhetyky* [Research methodology in the synergetics paradigm]. Zhytomyr: Zhytomyr State Technological University. (in Ukrainian)

26. Blaug M. (1994) Marshallianskaya ekonomicheskaya teoriya [Marshallian economics] *Ekonomicheskaya mysl' v retrospektive* [Economic Theory in Retrospect]. Moscow: Delo, pp. 306–394.

27. Tulchynskyi R.V. (2017) Teorii rehionalnoho rozvytku u henezysi ekonomichnoi dumky [Theories of regional development in the genesis of economic thought]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti* [Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property], vol. 16, pp. 166–172.

28. Perroux F. (1951) Economic Space: theory and applications. *Quarterly journal of economic development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

29. Shumpeter Y. (1982) *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Theory of economic development]. Moscow: Progress. (in Russian)

30. Porter M. (2006) *Konkurentsyya* [Competition]. Moscow: Izdatel'skiy Dom «Vil'yams». (in Russian)

31. Saveliev Ye. (2013) «Novyi rehionalizm» i rozvytok teoretychnykh aspektiv klasteroutvorennia [«New regionalism» and the development of theoretical aspects of cluster formation]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy* [Herald of Economic Science of Ukraine], no. 2, pp. 142–144.

32. Florida R. Toward the Learning Region. *Futures*. 1995. vol. 27, no. 5, pp. 527–536.

33. Dombrovskyi O.H. (2013) Transformatsiia ekonomichnykh system u protsesakh koevoliutsii ta entropii yak umovy vstanovlennia noekonomiky [Transformation of economic systems in the processes of coevolution and entropy as conditions for the establishment of neo-economy]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy] (electronic journal), no. 3. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_4 (accessed 05 May 2022).

34. Khaken G. (1985) *Sinergetika. Ierarkhii neustoychivostey v samoorganizuyushchikhsya sistemakh i ustroystvakh* [Synergetics. Hierarchies of instabilities in self-organizing systems and devices]. Moscow: Mir. (in Russian)
35. Chuzhykov V.I. (2008) *Hlobalna rehionalistyka: istoriia ta suchasna metodolohiia* [Global regionalism: history and modern methodology]. Kyiv: Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. (in Ukrainian)
36. Yurii S.I., Saveliev Ye.V. (2007) *Ekonomichni problemy XXI stolittia: mizhnarodnyi ta ukrainskyi vymiry* [Economic problems of the XXI century: international and Ukrainian dimensions]. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
37. Proskura V.F., Fozekosh M.L. (2018) Problemy ta perspektyvy realizatsii transkordonnoho spivrobitnytstva na mistsevomu rivni [Problems and prospects for implementation of cross-border cooperation at the local level]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and Society] (electronic journal), vol. 14, pp. 139–146. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/17.pdf (accessed 12 February 2022).
38. Zhalilo Ya.A. (2021) Instytutsiini mekhanizmy aktyvizatsii synerhii transkordonnoi spivpratsi na kordoni Ukraina – EU [Institutional mechanisms of activation synergy of cross-border cooperation at Ukraine-EU border]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* [Scientific herald of Uzhgorod National University. International Economic Relations and World Economy], vol. 37, pp. 43–49.
39. Dunska A.R., Zhaldak H.P. (2019) Transkordonne spivrobitnytstvo: sutnist ta perspektyvy rozvytku [Cross-border cooperation: the essence and prospects of development]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii* [Entrepreneurship and innovation], vol. 7, pp. 56–64.
40. Tulchynskyi R.V. (2017) Katehorialno-poniatiinyi aparat stanovlennia novoho rehionalizmu [Categorical and conceptual apparatus of new regionalism formation]. *Ekonomichniy analiz* [Economic analysis], vol. 27, no. 4, pp. 111–117.
41. Boiarchuk A.I. (2018) Hlobalna rehionalizatsiia yak mehatrend frahmentatsii svitovoho hospodarstva [regionalization of global as megatrend of fragmentation of world economy]. *Prychornomorski ekonomichni studii* [Black Sea Economic Studies], vol. 27, no. 1, pp. 11–14.
42. Tiplady R. (2003) *World of Difference: global mission at the pic'n'mix counter*. Paternoster Press, 176 p.
43. Bobryk V.O. (2020) Hlokalizatsiini transformatsii u protsesakh staloho rozvytku Karpatskoho yevrorehionu [Glocalization transformations in the processes of sustainable development of the carpathian euroregion]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], no. 8, pp. 95–100.
44. Semigina T.V. (2012) Hlokalizatsiia politychnykh protsesiv: synerhetyka hlobalnoho i lokalnoho [Glocalization of policy processes: synergy of global and local]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky* [Proceedings of National University of Kyiv Mohyla Academy. Political science], vol. 134, pp. 23–26.
45. Krugman P. (1995) *Development, Geography and Economic Theory*. Cambridge: MIT Press, 127 p.
46. Kiting M. (2003) Novyy regionalizm v Zapadnoy Evrope [New regionalism in Western Europe]. *Logos* [Logos], no. 6(40), pp. 67–116.
47. Kuryliak M.Iu. (2018) Evoliutsiia kontseptsii «Ievropy rehioniv» u ramkakh rehionalnoi polityky EU [Evolution of the concept of «Europe of the Regions» within the framework of the EU regional policy]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu* [Economic herald of the Donbas], no. 2(52), pp. 60–67.
48. Kolomiets S.V. (2020) Upravlinnja socialjno-ekonomichnymy systemamy: synerghetychnyj pidkhid [Management of socio-economic systems: synergistic approach]. *Prychornomorski ekonomichni studiji* [Black Sea Economic Studies], vol. 51, pp. 215–220.